

Připravili:

Dalibor Dobiáš
Michal Fránek
Martin Hrdina
Iva Krejčová
Dorota Lábusová
Kateřina Piorecká Bláhová

Grafická úprava:

Pavel Janoušek

Za spolupráci děkujeme:

Literárnímu archivu Památníku národního písemnictví
Národní knihovně České republiky
Karlů Čermákovi

Internetové zdroje ÚČL AV ČR, v. v. i.:

Slovník české literatury po roce 1945

www.slovníkceskeliteratury.cz

Česká elektronická knihovna

www.ceska-poezie.cz

Digitalizovaný archiv časopisů

<http://archiv.ucl.cas.cz>

Bibliografie české literární vědy

<http://isis.ucl.cas.cz>

Edice E

www.ucl.cas.cz/edicee

České literární osobnosti

<http://clo.ucl.cas.cz>

Bohemistika. Literárněvědný informační servis

www.bohemistika.cz

Databáze literárních cen, Thesaurus českých meter, stránky Studentské literárněvědné konference a další informační zdroje dostupné přes: www.ucl.cas.cz.

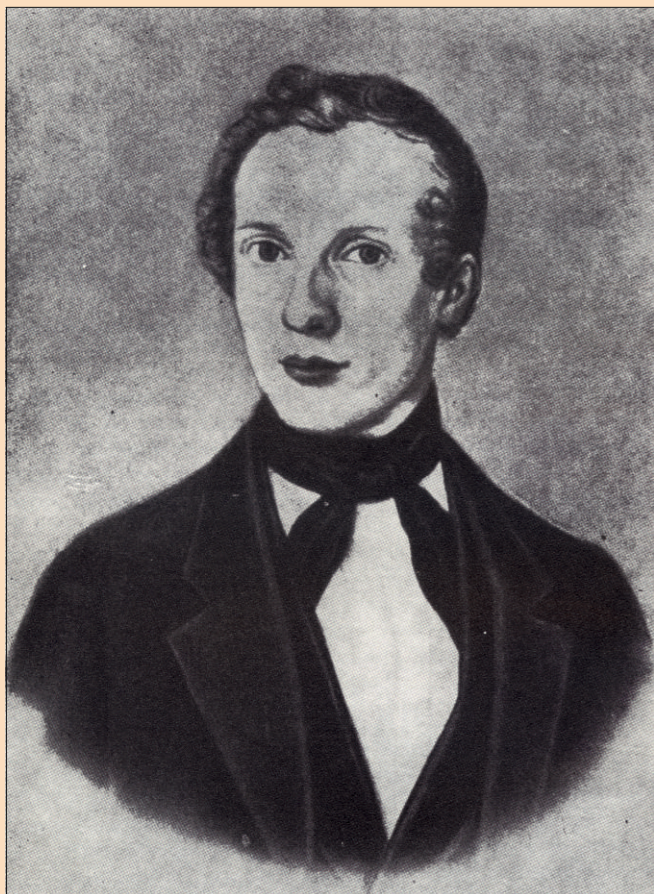
KAREL JAROMÍR ERBEN

LITERATURA
KE
STAŽENÍ

1811 2011

ERBEN A JEHO DOBA I

F. Gérard: K. J. Erben, čtyřicátá léta, soukromá sbírka repro LA PNP

Rodný dům K. J. Erbena, fotografie z roku 1909, LA PNP

1811

Evropa strádala napoleonskými válkami. V rakouské monarchii byl vyhlášen státní bankrot.

7. listopadu se v Miletíně ševci a sadaři Janu Erbenovi a jeho ženě Anně narodila dvojčata Karel a Jan. Jan záhy zemřel. Karel byl často nemocný a trpěl vadou řeči. Jeho dědeček a strýc, kteří jej vyučovali na miletínské škole a rozvíjeli jeho hudební nadání, spolu s farářem Janem Arnoldem jej začali připravovat na další studia.

1813

V Bitvě národů u Lipska utrpěla francouzská vojska konečně porážku. Byla zahájena mírová jednání. Nové uspořádání Evropy podle představ vítězných mocností potvrdil v roce 1815 Vídeňský kongres.

1818

V Praze bylo založeno Vlastenské muzeum v Čechách, dnešní Národní muzeum, významné české badatelské centrum.

1824

Jan Kollár vydal první verzi Slávy dcery. Na Kollárovy vlastenecké sonety Erben o několik let později navázal ve svých raných básních.

1825

Karel Erben začal studovat na hradecké hlavní škole, přitom si musel vydělávat vyučováním hry na klavír. O prázdninách s přáteli podnikal výlety do okolí rodného Miletína, navzájem se podporovali i v literární tvorbě.

1827

Založen český Časopis českého Muzea, který sledoval celé české písemnictví, tiskl odborné články, edice českých literárních památek i aktuální tvorbu.

1830

Červencová revoluce ve Francii vyvolala vlnu protestů v dalších zemích. Zejména povstání v Polsku zapůsobilo i na mladou českou generaci a napomohlo formulovat její národní a liberální program.

1831

Vznikla Matice česká, instituce podporující vydávání českých knih.

Erben začal v Praze studovat filozofickou fakultu. V Klementinu se sešla výrazná generace mladých literátů (mezi nimi i Karel Hynek Mácha). Na právnické fakultě, kde v letech 1833–1837 pokračoval ve studiu, se plně projevil Erbenovy historické a přírodovědecké zájmy. Umocnilo je setkání s Františkem Palackým, který v Erbenovi našel pomocníka při přepisu částí Historie církevní Pavla Skály ze Zhoře. Svými básněmi začal Erben přispívat do českých časopisů. Na prázdniny jezdil do Žebráka, kde se seznámil s tamním vlasteneckým okruhem a svou budoucí ženou Barborou Mečířovou.

1834

Erben, který přijal vlastenecké jméno Jaromír, se zapojil do polemiky mladých literátů kolem Květu s generačně staršími autory České Včely satirickou prózou Dobrodružství cestujících. V této době napsal první balady.

1835

Zemřel císař František I., na trůn nastoupil Ferdinand I. Vyšel první díl Jungmannova Slovníku česko-německého.

1836

Karel Hynek Mácha vydal knižně Máj. Vyšel první díl německé verze Dějin Františka Palackého.

1837

K. J. Erben nastoupil bezplatnou praxi u pražského hrdelního soudu. Účastnil se pražského společenského, uměleckého a vědeckého života. Ve Fričově a Staňkově salonu se seznámil s ruskými filology a folkloristy. V Žebráku uvedl vlastní společenskou satiru s výchovnými prvky Sládcí. Na svých cestách a s pomocí kolegů a přátel začal systematicky sbírat folkloristický materiál.

1838

Erben otiskl baladu Poklad, jež mu přinesla uznání kritiky.

Žebrák a Točnick, vlastní kresba K. J. Erbena, LA PNP

1845

Do Prahy přijel první vlak.

K. J. Erben byl jmenován členem jazykové komise při Matici české, podílel se tak na formování spisovné češtiny.

1846

Založena Měšťanská beseda v Praze, vzdělávací instituce, pořádající přednášky a kulturní akce, a současně elitní debatní klub.

Pohlednice s kresbami J. K. Lhotý, LA PNP

Věděti Vám tímto dávám, že jsem spolu s Tomkem ustanoven od některých pp. stavů Království českého, kteří nyní počínají sobě všímáti ne sice tak národa, jako samých sebe a své historie, abychom pomáhali panu Palackému pracovati na českém Diplomataři, t. j. sbírali k cíli tomu potřebné listiny, pan Tomek v archívech pražských, já pak jinde po Čechách sem tam se nacházejících. Máme totiž nejen v Praze, ale i navenku znamenitý počet archívů na větším díle panských a městských, z nichž jen skrovný počet dokonale poznán, mnohé jen povrchně přehlédnuty a jiné opět docela ještě nedotknuty a nezinventarizovány jsou, dílem z dosavadní nevěšmavosti věci té, dílem pak z neumělosti úředníků, jimž archívy tyto svěřeny jsou. Jaký poklad historický potud ležel ladem!

K. J. Erben Stanku Vrazovi, 1843

LITERATURA
KE
STAŽENÍ

www.ucl.cas.cz

KAREL JAROMÍR ERBEN

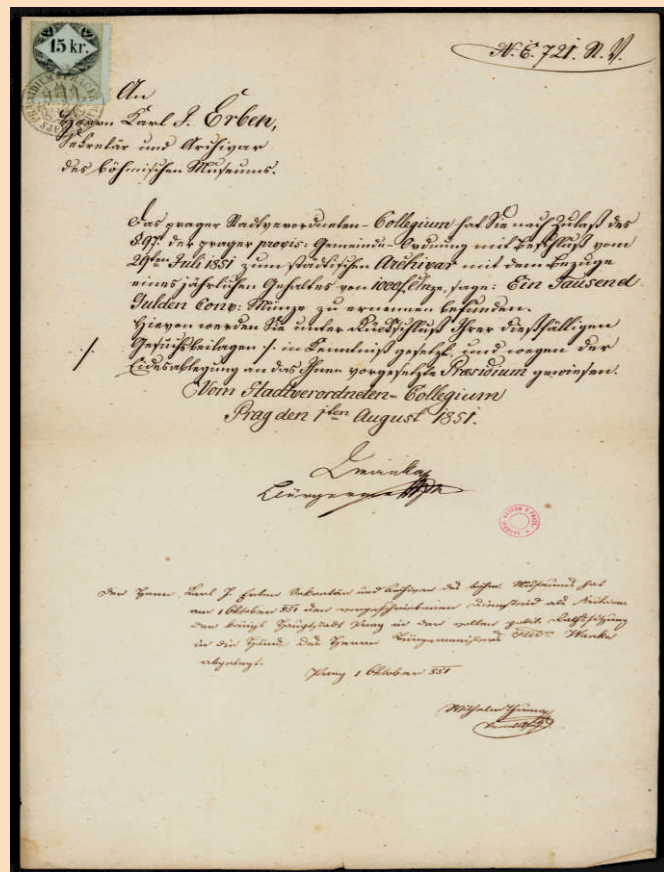
1811
2011

ERBEN A JEHO DOBA II

Zde odesílám některý počet pozvání ke Slovanskému sboru v Praze na den poslední tohoto měsíce [...] – jednat' se tu o věc velikou, o věc rozhodnou pro nás i pro všechny Slovany mocnářství rakouského; nejednat' se tu o nic méně, než aby vláda od své dosavadní německé politiky upustila a nás Slovanů jediné se přidržela, aby z mocnářství německo-rakouského stalo se slovansko-rakouské v mezích svobodomyšlné konstituce; a toho jen tehdy budeme moci dosáhnouti, když Němcům co možná velikou sílu v odpor postavíme, když se Vás, bratři slovanští, co nejvíce sjede. Doba jest důležitá, veliká – teď anebo nikdy!

K. J. Erben Stanku Vrazovi, 1848

Oznámení o jmenování K. J. Erbena archivářem města Prahy, 1851, LA PNP

1848

Evropu zasáhla vlna revolucí. V rakouské monarchii se stavěly barikády v Praze, v Budapešti i ve Vídni. Lidé se domáhali rozšíření občanských práv, zrušení poddanství a roboty i zkrácení pracovní doby. Češi požadovali zrovnoprávnění češtiny a němčiny a respektování státního práva Koruny české.

Jako spolupracovník F. Palackého stál Erben na jeho straně i politicky. Byl zvolen do stočlenného Národního výboru. Aktivně se účastnil příprav pražského Slovanského sjezdu a v květnu a červnu odejel na charvátský sněm do Záhřebu. Přijal proto i nabídku redigovat po Karlu Havlíčkově Pražské noviny.

V prosinci abdikoval císař Ferdinand I., jeho nástupcem se stal František Josef I.

1849

Revoluce byla v Rakousku poražena. Byl vydán tiskový zákon, který zotročoval cenzuru, a spolčovací a shromažďovací zákon omezující občanské svobody.

Po březnovém vyhlášení oktrojované ústavy se Erben vzdal hlavní redakce Pražských novin. V červenci 1849 byl jmenován do terminologické komise slovanských jazyků, jež pracovala na vytvoření právního a úředního názvosloví.

1850

Erben ustanoven sekretářem Českého muzea (dnešního Národního muzea).

1851

Zvolen archivářem města Prahy – poprvé tak profesně dosáhl uspokojivějšího finančního zázemí.

1853

K. J. Erben vydal Kytici. Věnoval se především vydávání staročeských památek (Husovy spisy, Knížky šestery Tomáše Štítého, Život sv. Kateřiny, Komenského Labyrint světa a ráj srdce aj.), pramenů k českým dějinám (Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, sbírky výtahů z důležitých listin k historii Českých zemí z let 600–1253) a překladům.

1855

Vyšla Babička Boženy Němcové a almanach Lada-Niála.

Erben se podílel na projektu vědeckého a kritického časopisu Obzor, který však byl brzy zastaven. Stáhl se z veřejného života a věnoval se především archivu a badatelské práci.

1858

Vyšel almanach Máj, jehož druhý ročník (1859) byl věnován Erbenovi.

1859

Rakousko poraženo francouzsko-sardinskou armádou v bitvách u Magenty a Solferina. V rámci reformy došlo k liberalizaci poměrů.

Po smrti první ženy se Erben oženil s Žofií Mastnou z Lomnice nad Popelkou, musel se však vyrovnat se smrtí několika dětí.

1860

F. L. Rieger předložil císaři memorandum, v němž formuloval český politický program požadující jazykovou rovnoprávnost a uznání českých státoprávních nároků. Vyšel první díl Riegrova slovníku naučného, na jehož přípravě se Erben autorsky i redakčně podílel.

1861

František Josef I. vyhlásil tzv. únorovou ústavu; následovaly první volby do zemských sněmů. Nesouhlas Čechů s možnostmi soudobého parlamentarismu vedl záhy nato k politice tzv. pasivní rezistence, tj. absence na zasedáních říšské rady a sněmů. Začaly vycházet Národní listy.

Zahájen provoz v Prozatímním divadle v Praze. Založena tělocvičná organizace Sokol.

1862

Zahájen provoz v Prozatímním divadle v Praze. Založena tělocvičná organizace Sokol.

1864

Erben jmenován ředitelem spojených pomocných kancelářských úřadů města Prahy. Vydal Prostonárodní české písně a říkadla. O rok později publikoval Sto prostonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních, jako „slovanskou čítanku“ pro mládež, a následovaly překlady památek ruské dávnověkosti.

1866

V prusko-rakouské válce bylo Rakousko v bitvě u Sadové poraženo.

1867

Rakousko-uherské vyrovnání znamenalo zásadní ránu českým snahám o federaci národů v rakouské monarchii. Představitelé českého národa, vedení F. Palackým a F. L. Riegre, se

zúčastnili národopisné výstavy v Moskvě, a využili ji jako demonstraci slovanství proti neuznání českých nároků. Členem delegace byl i Erben, v této době již uznávaný představitel evropské slavistiky a folkloristiky, který pro výstavu zajišťoval české kroje.

1868

Položeny základní kameny k Národnímu divadlu v Praze. Vyšel almanach Ruch.

1870

Císař přislíbil prozkoumat české stížnosti a potvrdil neoddělitelnost Českého království od Rakouska-Uherska.

21. listopadu zemřel v Praze K. J. Erben na žloutenku. Pochován je na Olšanském hřbitově.

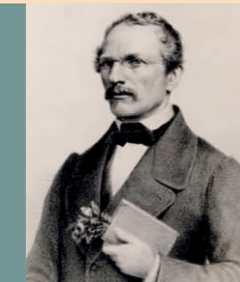
K. J. Erben, foto A. Helm, asi 1863, LA PNP

Pomník K. J. Erbena v Miletičíně, pohlednice z roku 1931, LA PNP

Lituji toho, že jsem neměl více prostředků, abych byl mohl z obleků plzeňských něco nákladnějšího zjednat; panuje tam u zámožných sedláků v oděvích veliká nádhera, já pak musil se spokojit jen obyčejným oblekem svátečních tříd méně zámožných. Vůbec připadla příprava k výstavě té u nás v dobu velmi nepříznivou: v Praze a v největší země části nepřítel, obyvatelstvo znužené a ustrašené, nevědouc jaký toho bude konec, a šlechta i jiní lidé mohovití, kteří by byli mohli pro výstavu něco učiniti, ze země! Já však pokládal to za věc čestnou, aby nejzápadnější větve slovanská na světové výstavě v Moskvě nezapomenutelnou nezůstala.

K. J. Erben Nilu Aleksandroviči Popovovi, 1867

PÍSNĚ A ŘÍKADLA

Dětská hádanka

Přišel k nám bílý kuň,
zalehl nám celý dvůr.
(Sníh)

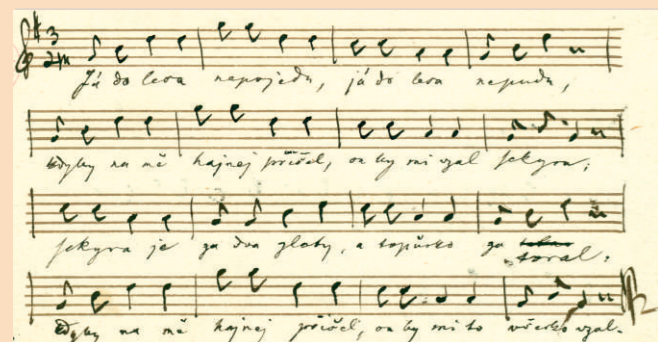

Rozmarýnka

Na tom Pražském mostě
rozmarýnka roste;
žádný jí tam nezalívá,
ona neporoste.

Až já tudy půjdu,
zalívat ji budu:
zelenej se rozmarýnko,
já se vdávat budu.

Vlastní kresba K. J. Erben, LA PNP

Já do lesa nepojedu, Erbenův pracovní notový zápis, LA PNP

Voda

Nemocný, chtěje se rád brzy uzdraviti, pošle
si pro vodu do studánky, ku které má největší
důvěru. Potom udělaje kříž řekne:

Vodičko studená!
Jenž jsi posvěcena
od svatého Jana
při křtu Krista Pána:
buď mi ke zdraví nápomocna.

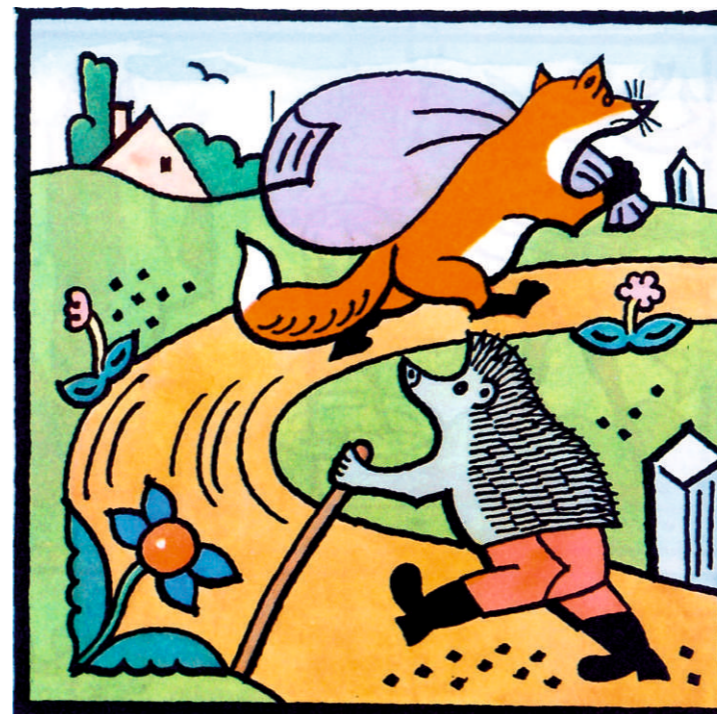
A pak se té vody napije.

Zájem o lidové tradice jako inspiraci náročné umělecké tvorby a obecně života se v Evropě šířil od druhé poloviny 18. století. Vymezoval se proti staršímu klasicistnímu univerzalizmu. Přirozenou moudrost a společenský cit národního kolektivu spojoval s novými společenskými ideály a kulturními formami. Slovy Jana Kollára: „V čeleděch, pokoleních, kmenech, nářečích poznáváme, co jest národ, v národech poznáváme, co jest člověčenství.“ V Českých zemích zapůsobil tento proud, s jistým zpožděním, zvláště od desátých a dvacátých let 19. století, kdy vznikly soubory lidové slovesnosti Václava Hanky, Josepha Georga Meinerta, Františka Ladislava Čelakovského a dalších. Jako klíčová se přitom jevila otázka nového, moderního a přitom národního uchopení původních látek. Písňe a říkadla se stávaly významnou konstantou, k níž odkazovaly soudobé diskuse o národní české literatuře.

Selský kroj z okolí Domažlic,
vlastní kresba K. J. Erben,
LA PNP

Plodem Erbenova celoživotního, rovněž vědeckého zájmu o lidovou tvorbu byly vedle pohádek soubory písní a říkadel. Písňe národní v Čechách (1841–1845) obsahují více než pět set a Prostonárodní české písňe a říkadla (1864) více než dva tisíce textů, včetně komentářů (tyto skladby uspořádal sběratel tak, aby odpovídaly různým obdobím lidského života). Erben směřoval srovnávací metodou k invariantům této tvorby, jejím mytickým podstatám a k jejímu zasazení do slovanského kontextu. Předkládal lidovou tvorbu básnicky, přirozenou češtinou s rostoucím zájmem o původní podání.

Josef Lada

Běží liška k Táboru,
nese pytel zázvoru.
Ježek za ní pospíchá,
že jí pytel rozpíchá.

Erbenem sebrané a zpracované písňe a říkadla měly ohlas u známých výtvarníků (např. v ilustracích Josefa Lada či Jana Konůpka). Především však našly echo v hudbě: písňe rozpracovali Antonín Dvořák (1884), Vítězslav Novák (1913) nebo Bohuslav Martinů v svém cyklu Špalíček (1933). Spojení písní s nápěvem (v Nápěvech Písní národních v Čechách a Nápěvech Prostonárodních písní českých, na nichž s K. J. Erbenem spolupracoval skladatel a kněz Jan Pavel Martinovský), přitom bylo jednou z podstatných předností Erbenova souboru.

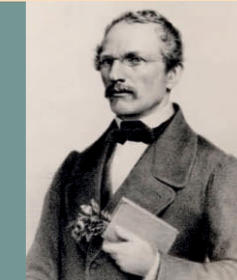
Co [...] o slovu písňe národní řečeno, totéž o jejím hlasu čili nápěvu platí. Má-li hlas ten býti národní, musí v sobě míti národní ducha, na sobě národní formu a musí z národa vůbec vyjít. Známa jest obzvláštní náklonnost národa slovanského k hudbě [...]. Slova pravé národní písňe jsou jen smysl a výklad hudebního jejího hlasu [...]. V tomť se také liší píseň národní od jiných písní uměleckých, že v písni národní slovo z hudby anebo spolu s hudbou, v uměleckých ale obyčejně hudba ze slova povstává.

Karel Jaromír Erben: Prostonárodní české písňe a říkadla,
Praha 1864

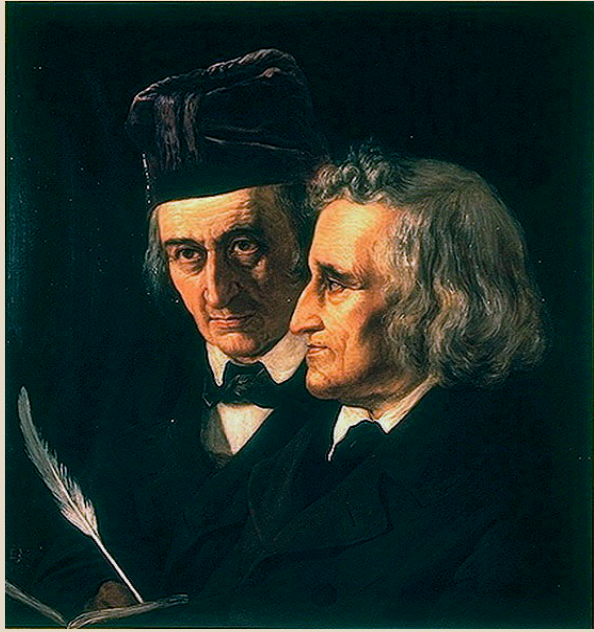

V tom černým lese
čert bábu nese:
vy kluci nezbední,
modlete se!

Václav Náhliček

BÁJE A POHÁDKY

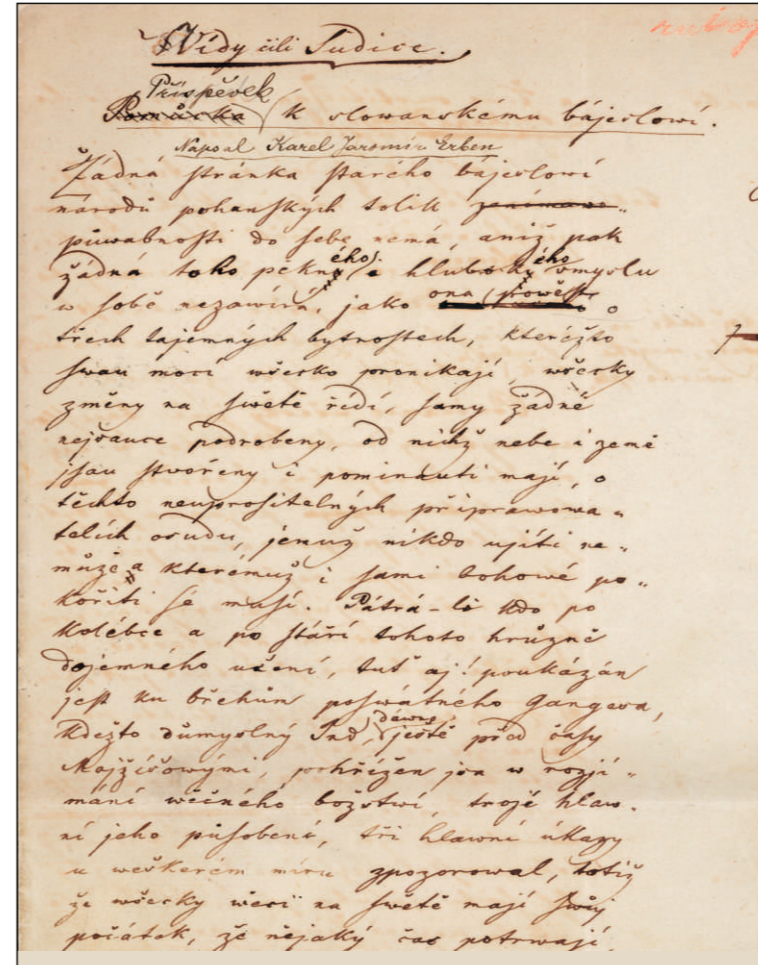

Němečtí bratři Jacob a Wilhelm Grimmové zapůsobili svoji edicí národních pohádek (1812–1815), ale i odborným důrazem na bájesloví při poznávání minulosti na další podobné počiny v Evropě.

Karel Jaromír Erben se ve svém studiu bájesloví inspiroval romantickou vizí bratří Grimmů. Nalézala v národní slovesnosti zdroj poznání dávného mýtu. Zůstává tu dle jejich názoru, na rozdíl od literatury umělé, v neporušeném stavu, a to navzdory náboženským, politickým a kulturním proměnám společnosti. Erbenovým záměrem bylo obraz prapůvodního mýtu rekonstruovat a odhalit v něm hlubší smysl a zákonitosti národního života.

Pavel Černý

Charakteristikou mýtu a mýtovných představ se zabývají Erbenovy studie ze slovanské mytologie, Vidy čili Sudice (1847) či O dvojici a trojici v bájesloví slovanském (1857), a hesla Slovanské bájesloví nebo Svátky slovanské v Riegrově Slovníku naučném (1860–1874).

Obsáhlou část pohádek i jinostlovanského původu Erben uveřejnil v antologii Sto prstonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních. Čítanka slovanská s vysvětlením slov (1865). Vedle československých titulů jsou zde zastoupeny pohádky všech slovanských původních nářečí (dokonce kašubské a dolnolužické). Kromě svých výtvorů zde Erben otiskoval i tituly soudobých pohádkářů, např. Boženy Němcové (Lesní ženka) nebo moravského spisovatele Beneše Metoda Kuldy (Karlovské jezero ve valašském nářečí). Erbenovy České pohádky vyšly až po autorově smrti.

První Erbenovy pokusy zpracovat národní pohádky literárně spadají do 40. let 19. století (O třech přadlenách, Dobře tak, že je smrt na světě). Žánr pohádky nebyl v české literatuře 19. století ještě pevně ukotven. Zahnoval celou škálu literárních forem: od kronikářských historií až po báchorky. Neexistovaly ani propracované postupy, jak pohádku uchopit jako umělecký útvar. Erbenovy prvotiny byly proto ještě neseny konvenčním anekdotickým příběhem, ke kouzelné pohádce grimmovského typu se autor přiklonil později.

Na mytologickém výkladu byly založeny Erbenovy proslulé pohádky Dlouhý, Široký a Bystrozraký, Tři zlaté vlasy děda Vševěda nebo Zlatovláska, uveřejněné časopisecky v 50. a 60. letech 19. století. Erben dodával pohádkám svébytnou strukturu využitím mytologických prostředků, které ustavují stálé a neměnné konstanty (hrdinovu cestu, překážky, zkoušky a vítězství dobra nad zlem; systém opakování, přičemž magickou moc mají čísla, kouzla či vypravěčské formule). V pohádkových rozborech vycházel Erben z tzv. solární teorie, která odvozovala jevy od symboliky slunce.

Mária Želibská-Vančí

Co se českých pohádek dotýče, také bych se k tomu rád dostal – ale nevím, nevím! Ano, kdyby nebyl člověk úředním otrokem, a čas ku pracím literárním nemusil po chvilkách ukrádati.

K. J. Erben v dopise Antonínu Rybičkoví z 30. března 1869

Dlouhý, Široký a Bystrozraký

Ráno probudil se zase královič nejdřív, a když tu královně neviděl, vzbudil Bystrozrakého: „Hej, vstávej, Bystrozraký! podívej se, kde je královna!“ – Bystrozraký dlouho hleděl ven: „Hó, pane!“ povídá, „daleko je, daleko! tři sta mil odtud je černé moře, a prostřed toho moře na dně leží skořepina, a v té skořepině zlatý prsten – a ten prsten je ona. Však nestarejte se, přece jí dostanem! Ale dnes musí Dlouhý taky Širokého s sebou vzít, budem ho potřebovat!“ Dlouhý vzal na jedno rameno Bystrozrakého, na druhé Širokého, natáhl se a šel – co krok, to třicet mil. A když přišli k černému moři, ukazoval mu Bystrozraký, kam má pro tu skořepinu do vody sáhnout. Dlouhý natahoval ruku, co mohl nejvíc, ale ke dnu přece nemohl dostačit.

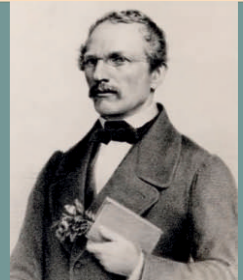
„Počkejte, kamarádi, jen maličko počkejte, však já vám pomohu,“ řekl Široký a nadmul se, co mu břicho stačilo; pak se položil na břeh a pil. Za maličkou chvíli opadla voda tak, že Dlouhý lehoučko dna dosáhl a skořepinu ven z moře vynesl. I vyndal z ní prsten, vzal kamaráda na ramena a pospíchal zpátky.

K. J. Erben: Kytice, České pohádky, Praha 2003

www.ucl.cas.cz

KAREL JAROMÍR ERBEN 1811 2011

ERBEN A NĚMCOVÁ

J. V. Hellich: Božena Němcová, 1845

Božena Němcová: O mluvícím ptáku, živé vodě a třech zlatých jabloních

„A jak můžete, starečku vědět, že své bratry hledám?“ ptala se Růženka podivného starce.

„Neptej se, panno, a poslechni mé rady. Tvoji bratři byli také u mne, ale oni se nezachovali, jak jsem jim přikázal, a proto také ptáka, vodu a jabloně nedostali, ale sami zkameněli, což se i tobě stane, jestli neuděláš, co ti řeknu.“

„Tedy oni zkameněli!“ vykřikla Růženka a zakryla si uslzenou tvář.

„Ano; ale budeš-li zmužilá, můžeš je vysvobodit. Zde máš zlatou kouli, hoď ji před sebe, a kam se bude kotálet, tam jdi za ní. Přijďte k jednomu vrchu, velmi vysokému, tam ti koule zmizí. Ty jdi zmužile nahoru, ale na žádnou stranu se neohlížej, ať se děje co se děje, ať slyšíš co slyšíš. Jestli se ohlídněš, zkameníš a skolíš se dolů k tvým bratrům, kteří u paty vrchu leží.“

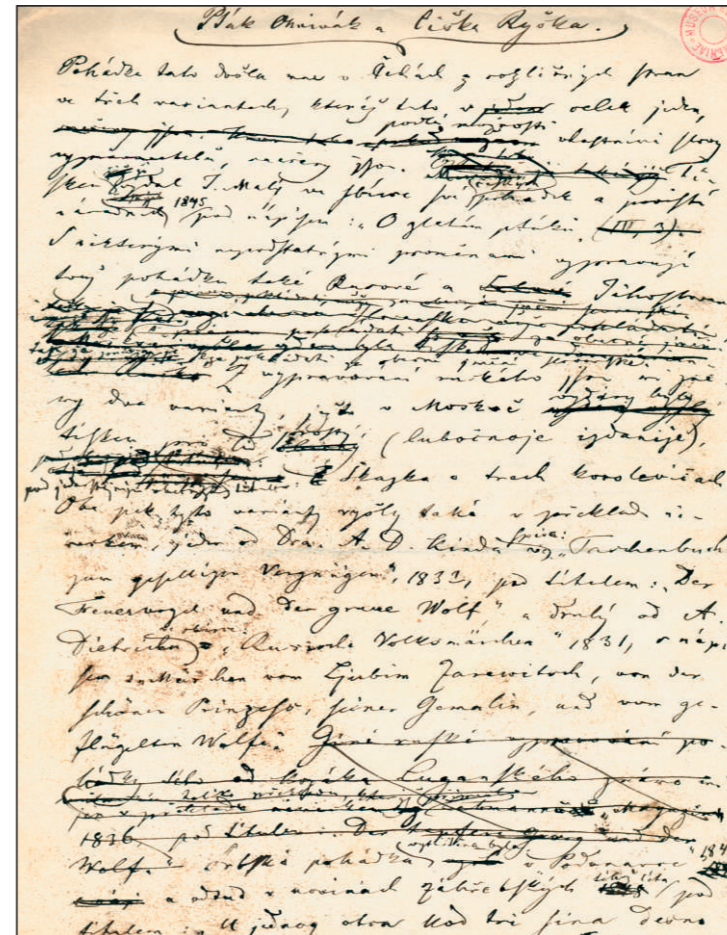
„O já chci být poslušná vaší rady a nezhrozím se ničeho, ať mne potká cokoli, jen abych své bratry vysvobodila.“

Božena Němcová: Národní báchorky a pověsti, Praha 1954

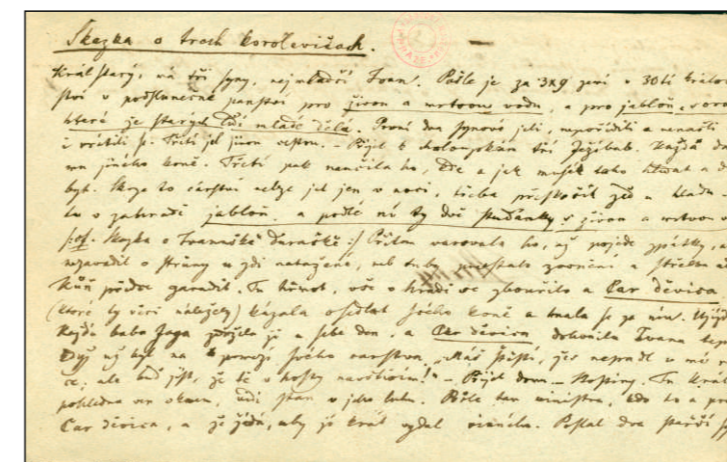
Podobně jako Erben sbírala a upravovala pohádky o několik let mladší Božena Němcová (1820–1862). Jestliže Erbenovy vrcholné pohádky vynikají přesně rozvrženou mytologickou kompozicí, uměřeností jazyka a stylu, Božena Němcová včleňuje kouzelné prostředky do lidového prostředí, spojuje zápletku s prokreslenějšími životními situacemi a psychickými reakcemi postav. Zatímco Erben jednotlivé motivy, figury a děj prostřednictvím mytologické předlohy typizuje, Němcová je v závislosti na drobných epizodách ze života lidu zkonkrétňuje.

Artuš Scheiner

Erbenův komentář k pohádce Pták Ohnivák a liška Ryška, LA PNP

Zápis lidového podání pohádky, jež Erbena inspirovala k napsání pohádky Pták Ohnivák a liška Ryška, kartotéční lístek, LA PNP

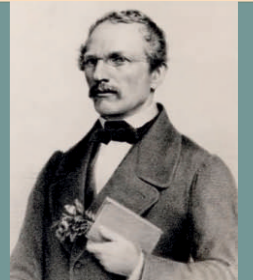
Josef Lada

Karel Jaromír Erben: Pták Ohnivák a liška Ryška

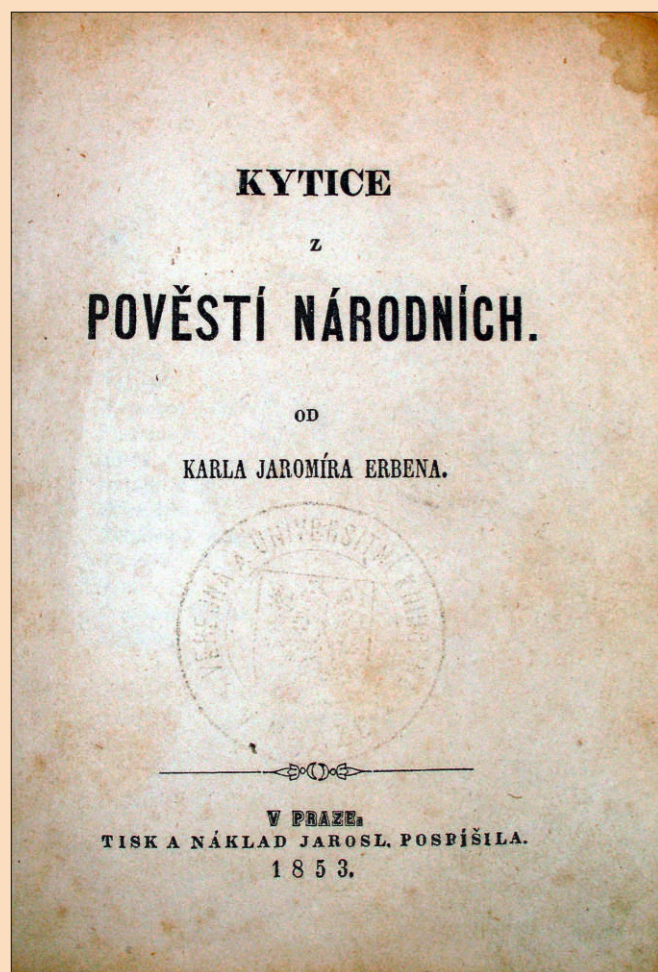
Královič šel do toho zámku a našel zase všechno tak, jak liška Ryška řekla. V třetí stáji stál kůň Zlatohřivák u stříbrného koryta a žral z něho živý oheň. Byl tak krásný, že se na něj královič ani dost nemohl nahledět. Pak vzal se stěny koženou ohlávku s černou koženou úzdou a dal ji tomu koni Zlatohřiváku. Kůň stál jako beránek. I vidí tu podle taky na stěně viset překrásnou zlatou ohlávku, se zlatou, drahými kameny vykládanou úzdou, a velice se zalíbila. [...]

„Nejsem žádný zloděj!“ odpověděl královič, „nerad jsem pro svého koně šel, ale musil sem.“ A pak vypravoval, jak se to všechno stalo a že mu král měděného zámku toho ptáka Ohniváka nechce vydat, dokud mu nepřivede koně Zlatohřiváka; i prosil, aby mu toho koně dal. – „Můžeš ho mít,“ řekl na to král stříbrného zámku, „jestliže mi za něj přivedeš pannu Zlatovlásku ze zlatého zámku v černém moři.“

K. J. Erben: Kytice, České pohádky, Praha 2003

KYTICE Z POVĚSTÍ NÁRODNÍCH

- 1834 První verze Polednice
- 1836 První části Záhoře
- 1837 Poklad (tisk 1838), druhý zlomek Záhoře
- 1840 Polednice (tisk)
- 1841 Náčrt Štědrého dne
- 1843 Svatební košile (tisk), třetí zlomek Záhoře
- 1844 Zlatý kolovrat
- 1848 Štědrý den (tisk)
- 1851 Holoubek (tisk)
- 1852 Dceřina kletba jako ukázka z připravované Kytice (tisk)
- 1853 Kytice z pověstí národních přináší dále Vodníka, Vrhu, Záhořovo lože a Věštkyňi, psanou v průběhu čtyřicátých let
- 1861 Druhé vydání Kytice s nově zařazenou Lilí a oddílem Písní

Erbenova Kytice z pověstí národních představuje v české literatuře vrcholný soubor balad. Vznikala přibližně dvacet let a Erben v ní zúročil dlouholeté studium lidové poezie a bájesloví. Baladu chápal v duchu koncepce bratří Grimmů jako útvar s kolektivním autorem, zrcadlící nadosobní mravní řád. Za porušení tohoto řádu sice zpravidla následuje tvrdý trest, existuje však i možnost odpuštění, pokud aktéři svých činů upřímně litují.

Erbenův básnický výraz je v Kytici střídavý a pregnantní, důmyslně a přirozeně využívá jazyk a rytmizaci folklorní slovesnosti. Ve volbě námětů Erben vycházel z českých podání i z tradic evropského romantismu. Ve snaze zdůraznit nadčasovost a obecnou platnost baladických dějů básník záměrně setřel místní ráz svých předloh. Erben sám neoznačoval básně zařazené do sbírky jako balady. Jeho zpracování pověstí (Vodník), pohádek (Zlatý kolovrat) či legend (Záhořovo lože) však většinou nabylo typicky baladický tvar. Výjimku představují úvodní a závěrečná báseň sbírky (Kytice, Věštkyňe).

Sbírka Erbenových balad byla inspirující v kulturním vývoji českého národa a k novým uměleckým výkonům podněcuje dodnes. Některé balady byly zhudebněny např. Zdeňkem Fibichem, Antonínem Dvořákem či Bohuslavem Martinů. Motivy z Erbenových balad výtvarně zpracovali Jan Konůpek, Jan Zrzavý, Alén Diviš a řada dalších, v roce 2006 vyšla Kytice zpracovaná formou komiksu. Filmové zpracování několika balad přinesla naposledy Kytice (2000) režiséra F. A. Brabce.

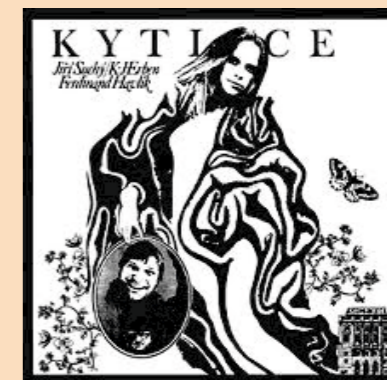
Polednice, komiks Moniky Zemánkové

Johann David Schubert, Lenora, kolem 1800

Umělá balada v evropských literaturách nabyla podoby kratší lyricko-epické básně s tragickým vyvrcholením. Novodobí spisovatelé v ní navazovali na lidové balady s různými náměty, které se po Evropě šířily zhruba od 15. století. Významné postavení mezi literárními žánry získala balada v době nástupu romantismu na konci 18. století. Zpracovatelé původních látek přitom ve stopách Johanna Gottfrieda Herdera a bratří Grimmů uváděli, že původní balady nemají jednoho autora, nýbrž jsou do dávné minulosti sahajícím dílem kolektivu, zdrojem poznání jeho mravnosti a hodnot. Podobně jako jiné projevy národního ducha v umění byly balady spojovány s hudbou.

Z umělých balad, které zapůsobily v českém prostředí, je nejznámější Lenora (1773) Gottfrieda Augusta Bürgera. Inspirovala jak první českou umělou baladu Lenku (1795) Vojtěcha Nejedlého, tak i Erbenovy Svatební košile. Oblíbené a překládané byly u nás také balady Johanna Wolfganga Goetha a Friedricha Schillera. Goethův Rybář (1779) a Král duchů (1782) zachycují člověka ve střetu s nadpřirozenými silami, které ho vábí a nakonec přemohou. Do podobné situace postavil František Ladislav Čelakovský hrdinu balady Toman a lesní panna (1839), s níž se Erben vyrovnával zvláště ve Svatebních košilích. Nadpřirozené démonické síly ale v Erbenových baladách nemají nad člověkem absolutní moc.

Mimořádný ohlas měla divadelní adaptace Kytice z roku 1972 v divadle Semafor. Muzikál Jiřího Suchého a Ferdinanda Havlíka nabídl balady Štědrý den, Svatební košile, Polednice, Zlatý kolovrat a Vodník, k nimž Suchý přidal Bludičku. Vedle Suchého v něm hráli a zpívali mj. Jitka Molavcová, Věra Křesadlová, Hana Zagorová, Josef Dvořák nebo Michal Prokop.

Polednice

U lednice dítě stálo
Z plna hrdla zpívalo
Na tranzistor k tomu hrálo
Do rytmu se kývalo

Hudba kvičí nervy ničí
Nepeče se pečeně
Cosí syčí na vařiči
Matka křičí zděšeně

Mléko prchá! Běda běda!
Nateklo mi do boty
Táta bude bez oběda
Pro tebe ty zlobo ty

Zanech řvaní moje zlato
Hrej si – tu máš kohouta!
Jedva matka dořekla to
Bouch bác! Letí do kouta

Podlily se krví oči
Povalené matičce
Pozvedne se Povyskočí
A pak řekne kratičce

Pojď si proň ty Polednice
Pojď – vem si ho tuláka
Stojí stojí u lednice
Nepracuje huláká

Encyklopedie Jiřího Suchého, sv. 11

ZLATÝ KOLOVRAT

Božena Němcová: O zlatém kolovrátku (prvotní koncept)

Právě se vracela kněžna s matkou z procházky, když se chlapec u vrat usadil. „Hleďte, maminko, jaký to krásný a skvostný kolovrátek; pojdte, zeptám se, zdali na prodej.“ „Zač je ten kolovrátek, chlapečku?“ „Za oči, paní, za oči.“ „Za oči?“ „Ano.“ „Proč za oči?“ „Nevím, co s nimi otec chce.“ „Totě podivný člověk,“ pomyslela si Zloboha. „Ale maminko, my máme Dobrunčiny oči schované; což kdybych je za ten kolovrátek dala? Já bych ho tuze ráda měla.“ „Inu,“ odpověděla tato, „stál by za ně, a skoro budu ráda, když budou pryč; půjdu pro ně.“ Odešla do zámku a za chvíli přinesla v malé škatulce v plátně zaobalené oči. „Tu máš tedy oči, a teď mně dej kolovrátek,“ řekla Zloboha k chlapci.

Karel Jaromír Erben: Zlatý kolovrat

Pachole v bráně sedělo,
zlatý kuželík drželo.
Královna z okna vyhlížela:
„Kéž bych ten kuželíček měla
na tu přesličku!

Vstaňte, mamičko, jděte zas,
ptejte se, zač ten kužel as.“ –
„Za oči, paní, jinak není,
tak mi dal otec poručení,
za dvě oči jest.“

„Za oči! neslýchaná věc!
A kdo je, chlapče, tvůj otec?“ –
„Netřeba znáti otce mého:
kdo by ho hledal, nenajde ho,
jinak přijde sám.“ –

„Mámo, mamičko, co počít?
A já ten kužel musím mít!
Jděte tam zase do komory,
Jsou tam ty oči naší Dory,
ať je odnese.“ –

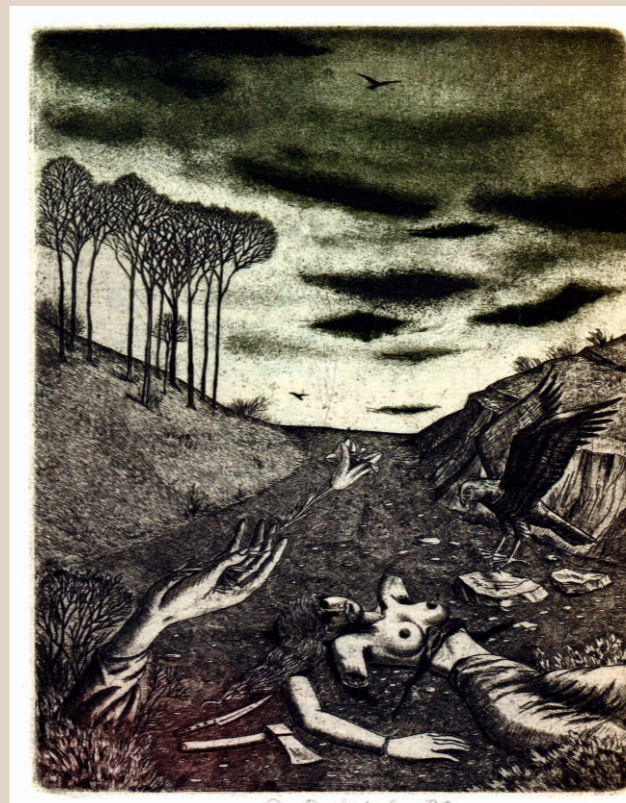
Pro Zlatý kolovrat (1844) zvolil Karel Jaromír Erben prozaickou předlohu pohádky O zlatém kolovrátku od Boženy Němcové. Erben v té době s mladou spisovatelkou spolupracoval, a protože se mu námět zalíbil, poprosil ji, aby mu svou „překrásnou pověst“ zapůjčila.

Erben v Zlatém kolovratu ponechal základní osnovu příběhu o dívce, jež se zalíbí urozenému pánovi, je však svou matkou a sestrou úkladně zavražděna, aby se mohla za jejího ženicha provdat dívčina sestra. Části těla mrtvé dívky poté matka s dcerou vymění za kouzelný zlatý kolovrat, kužel a přeslici, dívka zásluhou neznámého starce zázračně obživne a kolovrat zločin prozradí.

Němcová rozvíjela v pohádce O zlatém kolovrátku popis sociálního zázemí (chudá rodina přadleny) a charakteristiku jednotlivých postav vyplývající již ze samotných jmen (Dobrunka – dobrá, Zloboha – zlá). Erben uplatnil naopak ve verších balady své umění evokovat napětí v podobě dramatických zkratk. Dovedně v nich prolíná různé části příběhu, předvídá, opakuje a stupňuje dějové situace. Vlastní matka a sestra-dvojice z pohádkového příběhu jsou ve Zlatém kolovratu nahrazeny macechou a nevlastní sestrou, a tak je předznamenán konflikt. Podobně je u Erbena v dívčích otázkách „nač tu sekeru nesete“ dopředu jasné, co bude následovat. Macecha i nevlastní sestra končí stejně krutým osudem, který nachystaly pro dívku. Bezejmennost vražedkyně ve Zlatém kolovratu umocňuje nadčasovou morální platnost spravedlivého vítězství dobra nad zlem. Erben upravil předlohu i po stránce mytologické. Využil zde symboliky dvojice a trojice, již se zabýval ve zvláštní studii: dcery jsou dvě, kouzelné předměty jsou tři, kolovrátek zpívá třikrát.

Vítězslav Mašek, 1890

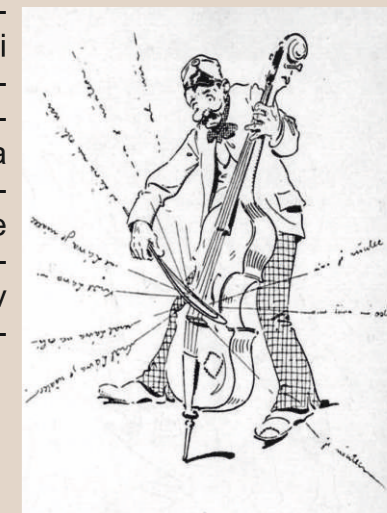

Jindřich Pileček, 1980

Motiv kouzelného předmětu, který prozrazuje vraždu, stává Erbenův Zlatý kolovrat po bok dalších příběhů z evropské literatury. V pohádce bratří Grimmů (Kost, která zpívá) vyrazí pastýřovi píšťalka vyřezaná z kosti zabitého hrůzný čin, který spáchal starší bratr na mladším, když spolu soutěžili v honu na divou svini o panovníkovu přízeň a ruku princezny.

S baladou Zlatý kolovrat lze námětem i podobou celých scén porovnat také tragédii, a současně jedno z proslulých romantických děl, Balladynu od Erbenova polského vrstevníka Juliusze Słowackého z roku 1839. Pojednává o matce-vdově a jejích dvou dcerách Balladyně a Alině. Do jejich chaloupky přijíždí hradní pán Kirkor, který si chce vzít jednu z dcer za ženu. Vdova navrhne, aby se oženil s tou, které se dříve podaří nasbírat do džbánku maliny. To se podaří Alině, ale Balladyna jí její výhru nepřeje a úkladně ji zabije. Přitom předstírá, že Alina utekla do světa. Kirkor se tedy ožení s Balladynou, která se pak dopouští dalších zločinů. Také ona vyslechne píseň vrbové píšťalky, jež vyzrazuje její zločin. Balladyna spravedlnosti neunikne a nakonec umírá.

Několik let po vydání Erbenova Zlatého kolovratu zpracoval humoristicky motiv kouzelného předmětu, který odhaluje zapovězená tajemství, Karel Havlíček Borovský. V Králi Lávrovi, jedné z Havlíčkových satirických, politicky motivovaných skladeb se prostřednictvím vrbového kolíčku k base vyzrazuje přísně tajná pravda o oslích uších irského vladaře. Havlíčkova adaptace známé irské pověsti, čerpající mimo jiné i z antického příběhu o králi Midasovi, využila kouzelný předmět ke kritice soudobých vládních poměrů v habsburské monarchii.

Karel Stroff

Tam u duté vrby
s basou smutně stál:
„Půjdu-li ho hledat,
promeškáme bál!“
Uříz' z vrby větev na kolíček;
co způsobí, o tom pan Červíček
nic se nenadál.
Způsobil tam s basou
králi čistou věc:
jak na bále pustil
po strunách smyčec,
tu řve basa, až všechno přehluší:
„Král Lávra má dlouhé oslí uši,
král je ušatec!“

Karel Havlíček Borovský: Král Lávra,

ZÁHOŘOVO LOŽE

K. H. Máchy: Máj

Sok – otec můj! vrah – jeho syn,
on svůdce dívky mojí! –
Neznámý mně. – Strašný můj čin
pronesl pomstu dvoji.
Proč rukou jeho vyvržen
stal jsem se hrůzou lesů?
Čí vinu příští pomstí den?
Čí vinou kletbu nesu?
Ne vinou svou! – V života sen
byl jsem já snad jen vyváben,
bych ztrestal jeho vinu?
A jestliže jsem vůlí svou
nejednal tak, proč smrti zlou
časně i věčně hynu? –

Jozka Baruch

„Temnější noc! – – – Zde v noční klín
ba lúny zář, ba hvězdný kmit
se vloudí – – tam – jen pustý stín,
tam žádný – žádný – žádný svit,
pouhá jen tma přebývá.
Tam všecko jedno, žádný díl –
vše bez konce – tam není chvíl,
nemine noc, nevstane den,
tam času neubývá. –
Tam žádný – žádný – žádný cíl –
bez konce dál – bez konce jen
se na mne věčnost dívá.
Tam prázdno pouhé – nade mnou,
a kolem mne i pode mnou
pouhé tam prázdno zívá. –
Bez konce ticho – žádný hlas –
bez konce místo – noc – i čas – – –
To smrtelný je mysle sen,
toť, co se ‚nic‘ nazývá.
A než se příští skončí den,
v to pusté nic jsem uveden. – – –“

Braunův Garinus v Betlémě u Kuksu – jedna z možných inspirací Erbenova Záhoře

V Záhořově loži, nejrozsáhlejší básni Kytice, Erben podává baladický děj formou básnické povídky. Podobu básnické povídky volil ve třicátých letech 19. století, kdy se na studiích přátelil s Karlem Hynkem Máchou (1810–1836) a přitahovaly jej tvárné postupy romantismu. Již z let 1836 a 1837 pocházejí Erbenovy první náčrty skladby Záhoř, jejíž námět básník později situoval romanticky „do nejdávnějších časů křesťanství slovanského, s pojemy pohanskými smíšeného“. Ústřední úlohu tu hraje krutý loupežník a otcovrah Záhoř, upomínající nejen na Máchova Viléma, ale i Franze Moora z Schillerových Loupežníků. Později Erben báseň rozšířil o rámec – postavu zbožného poutníka, jehož duše byla otcem upsána ďáblu a který kráčí do pekla přinést zpět krvi podepsaný úpis. Záhoř ušetří poutníka před smrtí a ten mu za to slíbí vyprávět na zpáteční cestě o peklu. Následujícího roku přinese loupežníkovi z pekla zprávu o loži, které je pro něj připraveno. Zároveň mu ukládá pokání, jež vede k odpuštění spáchaných zločinů. Proti obavám z nekonečné posmrtné prázdnoty a ticha, které tíží Máchova Viléma čekajícího ve vězení na popravu – staví Erben představu nekonečné, nezměrné boží milosti provázející osamělého poutníka. Báseň vychází z českých a slovanských národních pověstí, Erbenovo pojetí rodiny a mateřství a představuje v její definitivní redakci po roce 1848 polemiku s hluboce individualizovaným postojem k lidskému údělu, jak jej představoval v svém Májí K. H. Máchy.

Vilém je básnická fikce, na jejímž určitějším popisu celkem nezáleží, která pouze tlumočí subjektivní reflexe Máchovy, Záhoř je postava z masa a krve, objektivní obraz loupežníka i s úvahami pro takového lupiče vhodnými. [...] Ale více než tyto analogie literární, ostatně zdůvodněné četbou i zálibou Erbenovou, působil na životné podání postavy Záhořovy výtvarný zážitek z rodného kraje básníkovy, silný dojem z živelných barokních skulptur Braunových v Kuksu.

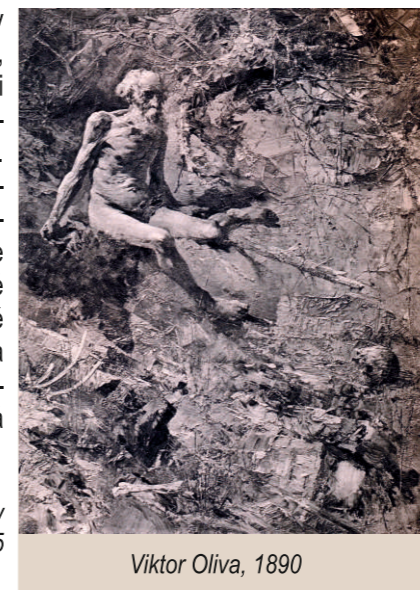
Antonín Grund: Karel Jaromír Erben, 1935

Vidíme, že z krvavého dramatu se vyvinulo mystérium o všemocné lásce a božím slitování, tragika byla nahrazena smírem, rváčství oddaností; ani potuchy po otcovraždě u Záhoře a nový rek je pokorné dítě, jež napravuje těžkou vinu otcovu, na něm spáchanou, bez nářku na Boha i na zploditele. – V tomhle detailu se pěkně jeví, jak máchovská látka se poněkud připodobňovala Erbenovu světu. Neboť je-li máchovským motivem boj syna proti otci, motivem erbenovským je mužova vina na nevinné bytosti.

Vojtěch Jiráček: Erben čili majestát zákona, 1944

Spodní žhavě básnickou, a právě básnickou lávou spojuje se Erben [...] zcela důvěrně s Máchou jako jeho pokračovatel. To je ti mimo každou pochybu, ponoříš-li se dosti hluboko do básnické struktury Erbenovy, až tam, kde se dohmátneš jeho vnitřní krajiny jako jeho básnického prazážitku. [...] V Záhořově loži rozrůstá se pak tato Erbenova vnitřní krajina zcela organicky v zázračnost páté kapitolky, když štěp Záhořův proti vši pravděpodobnosti nese na jaře zlatá jablka. Právě pro tuto strukturální důslednost a vyzrálost stavím Záhořovo lože na vrchol vši básnické tvorby Erbenovy, a ještě nad to víc: mezi veledíla tvárné a exaktné obraznosti, kolikkoli jich má světová literatura.

F. X. Šalda: Šaldův zápisník, 1935

Viktor Oliva, 1890

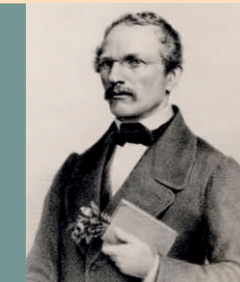
K. J. Erben: Záhořovo lože

„V lože Záhořovo? V Záhořovo lože?“ – volá v uděšení muž divý v lese, hrozné tělo jeho osikou se třese a pot vyráží z tuhé čela kože. „Lože Záhořovo! – Záhoř je to jméno, od matky mé někdy často vysloveno, když učivala mne plésti rohože, když mi rohožemi na mechu stlávala a vlčí kožinou mne přikrývala. A nyní v pekle Záhořovo lože –? Však pověz mi ty – ty sluho boží, co čeká Záhoře na pekelném loži?“ –

„Spravedlivá jest pomsty boží ruka, leč ukryto věčné jeho usouzení: neznámát' mi sice tvá pekelná muka, ale tvých zločinů nic menší není. Nebo věz, že ďábel, slyše ona slova, zhroziv se pokuty lože Záhořova, krvavý zápis vrátil bez prodlení!“ – [...]

„Tu kleč přede svědkem svých hrozných činů, kleč ve dne v noci, ukrutný zlosynu! Času nepočítej, nedbej žízni, hladu, jedno počítej svých zločinů řadu, lituj a pros boha, aby smazal vinu. Vina tvá jest velká, těžká, bez příkladu: bez příkladu budiž i tvoje pokání, a bez konce jest boží smilování! Tu kleč a čekej – až se v jedné době z milosti boží vrátím zase k tobě.“ [...]

„Záhoři, Záhoři, pokoj budiž tobě: pokoj ti přináším v poslední své době! Bez míry, bez konce jest milost boží, nás oba vytrhla pekelnému loži! propusť mne nyní již, jakož i já tebe: nechť se tu popel náš vedle sebe složí, a ducha nechť vezmou andělové z nebel!“

SVATEBNÍ KOŠILE

SVATEBNÍ KOŠILE

„Maria, panno přemocná,
ach budiž ty mi pomocna:
vrať mi milého z ciziny,
květ blaha mého jediný;
milého z ciziny mi vrať –
aneb život můj náhle zkrat’ –
u něho život jarý květ –
bez něho však mě mrzí svět.
Maria, matko milosti,
buď pomocnicí v žalosti!“

Pohnul se obraz na stěně –

Jan Konůpek

Tu mrtvý, jak se postavil,
pádem se na zem povalil,
a venku ticho – ani ruch:
zmizel dav, i zlý její druh. –

Ráno, když lidé na mši jdou,
v úžasu státi zůstanou:
hrob jeden dutý nahoře,
panna v umrlčí komoře,
a na každyčké mohyle
útržek z nové košile. –

K. J. Erben své Svatební košile sepsal roku 1842 poté, co byl v rodném Miletíně přítelem Vítchem upozorněn na jejich příběh. Již roku 1843 vyšly ve své první verzi časopisecky. Erben přitom kromě lokálních podání pověstí a evropských i českých modelů populárního žánru balady ve Svatebních košilích reagoval také na soudobý ideál národní literatury. Literatura měla být více než jen vnější nápodobou lidové poezie vedenou staršími uměleckými konvencemi. Měla vycházet ze studia předmětu a pronikat k podstatám lidového života. Přirozená mravnost a společenskost se v představách literátů pojily s národním duchem. Literatura se měla tohoto ducha osobitě chápat a v rámci programu formulovaného již Josefem Jungmannem a dalšími lid dále zušlechťovat. Proti pokleslému evropskému romantickému subjektivismu stavěla souběžný společenský směr slovanský. Ve vztahu k předchůdcům tak Svatební košile upoutají propracovaným jazykovým výrazem, který je inspirován přirozeností lidové balady, zasazením do českého prostředí. Vyznačují se mistrným stupňováním kontrastů a napětí, do nějž pronikají romantické postupy (mj. hrůzný pohřební zpěv žab jako v Máchově Máji), ale i jemným vážením otázky provinění a trestu.

Jan Zrzavý

Pověst česká (již tuto položil jsem věrně, podržev místem i vlastní slova její, tak jakž jsem ji byl za dětství slyšával a myslí svojí pojal, a jakož mi ji přednedávnm p. Adam Vítch v Miletíně [...] opět na paměť přivedl) liší se od jiných [...] i směrem [...]; neboť co ostatní všecky [...] panně pro přílišnou lásku její zahynouti dávají, vychází panna česká vítězně, ačkoli způsobem neméně nadpřirozeným, avšak vždy přece na smýšlení národu se zakládajícím, z nebezpečnosti mnohem patrnějšího. A tak zjevuje se zdravý, silný duch národa i v pověrách a prostých pověstech. Zvláštnost tato pověsti české byla i příčinou, že jsem si umínil ji veršem u veřejnosti podati [...]. Přitom však třeba podotknouti, že pověst tato, jakož i mnohé jiné, druhy písní národní bývala.

K. J. Erben: Svatební košile, Věmec, 1843

Balady Erbenovy [vynikají] nad mnohé z nejvýtečnějších cizích, v nichžto vládne slepé fatum, drtící člověka i bez viny jeho. Proč hyne dítě ve slavné baladě Goethově Der Erlkönig, an se ani otec ani dítě neprovinili? Balady Erbenovy se zakládají na vůli člověka, vinou svou činí se člověk otrokem mocí černých; ale i když se již provinilec octnul v drápech jejich, bývá probuzenou lítostí z nich vysvobozen. Tak potrestána v Pokladě lakotná matka [...], tak i v Svatební košili, tak i v ostatních jest všude vina pramenem trestu. Klademe pak na tuto shodu básnictví se základy mravnosti lidské váhu velikou, an básník nám jest a zůstává věštcem, jenž má sice předně bavit, ale i povznášeti z kalu všedního – úkol, jemuž sice za našich dnů ne všude jsou věrni, jemuž však s největšími básníky všech věkův pěvec Kytice věren zůstává.

Václav Zelený: Karel Jaromír Erben, Almanach Máj, 1858

Jak Čelakovský, tak i Erben založil kořeny své v básnictví národním; oba čerpali z toho nezkaleného zdroje národního, oba ponořili se do hlubin prstonárodního básnictví, aby vytěžili odstíny pravé perly básnické, oba jsou mistři jazyka. Erbena ovšem předčí Čelakovský svou mnohostranností, avšak právě proto vyniká Erben v jednom druhu básnictví – v baladě –, jemuž veškerou sílu svou byl věnoval [...]. Jest to druh a výstřelek poezie romantické, kteráž všude vidí člověka nevolného, závislého od cizích, neznámých mocností, kteráž s katolicismem v úzké, nerozpojitelné vešla přátelství, ano kteráž zase naopak katolicismu se jala připravovati triumfy a vítězství. V protestantském Německu záhy však vyzradila tato romantika svou povahu, a poněvadž se vidělo, že to vlastně jest jezuitismus, spiklý proti veškeré náboženské a politické svobodě, jenž na mládež sladkými zvuky romantiky působí, z té příčiny odvrátilo se každé ještě zdravotní silou překypující srdce od romantických ukolíbavek schleglů a wernerů.

Jan Erazim Sojka: Naši mužové, 1862

Lidové téma setkání zoufalé dívky s obživlým mrtvým snoubencem prochází celou středoevropskou baladiku 19. století. Jeho modelem se stala skladba německého básníka Gottfrieda Augusta Bürgera Lenora (1773), do češtiny přeložená Josefem Jungmannem a po něm dalšími. Téma už před Erbenem zpracovali např. ruský básník Vasilij Žukovskij v Ludmile (1811) a Světlaně (1808–1812), polský romantik Adam Mickiewicz v baladě Útěk (1830–1831).

Alén Diviš

I běží matka k děvčeti:
„Kéž pánbůh smiluje se!
Mé milé dítě, co je ti?
A od země ji vznese.
Co pryč je, matko, to je tam!
Pryč se světa, jeť lest a klam!
Bůh nezná smilování,
ach, auve mého lkání!“

Gottfried August Bürger: Lenora (překlad Josef Jungmann)

Hle už dívka samotna
Před zrcadlem sedí,
S bázní přes talíře dva
Do zrcadla hledí.
V zrcadle je čirá tma,
Kolem mrtvé ticho;
Svíčka jedva třepetá,
Snad že věští licho...
Bázní nemůž oddechnout,
Zpět se bojí pohlednout,
Děsí se zlé moci...

Vasilij Andrejevič Žukovskij: Ludmila (překlad Josef Kolář)

